

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ШКІЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ

У статті подано приклади ефективних методичних прийомів і видів діяльності студентів, які допоможуть майбутнім учителям-словесникам опанувати методику навчання шкільного аналізу епічних творів. Обґрунтовано важливість активної позиції філологів на лекційному занятті. Запропоновано низку традиційних і новаторських прийомів і видів навчальної діяльності, у процесі виконання яких майбутні вчителі з пасивних слухачів стають активними учасниками освітнього процесу. Особливу увагу зацентовано на створенні «калейдоскопу» цитат відомих учених про аналіз художнього твору, вирішенні евристичної головоломки, демонструванні рекламного проєкту на визначену тему, створенні буктрейлера до твору. Залучення до проєктної діяльності сприяло стимулюванню й посиленню в студентів позитивної мотивації до навчання, оволодінню дослідницькими методами мислення, формуванню свідомого й творчого вибору альтернативного матеріалу із загалу інформації, виявленню ініціативи щодо інформаційного оформлення теоретичного матеріалу. З пасивних реципієнтів готових знань вони стали суб'єктами навчання, які активно долучалися до спільної наукової діяльності.

Важливу роль на лекційному занятті відіграли різні види бесід (проблемно-пошукова, контрольна-корекційна, евристична, бесіда-повторення), за допомогою яких перевірено рівень усвідомлення студентами теоретичного матеріалу про види літературознавчого аналізу, особливості шкільного аналізу загалом та аналізу епічного твору зокрема.

Запропоновані новаторські прийоми й види навчальної діяльності студентів поступово інтегрували знання, уміння та навички студентів у комплексне особистісне утворення на основі новітніх досягнень літературознавства й методики викладання зарубіжної літератури, сприяли розвитку критичності мислення, здатності до асоціювання, проведення аналогій, обґрунтованому доведенню власної точки зору. Отже, запропоновані прийоми й види навчальної діяльності зорієнтовані на активну взаємодію викладача-лектора і студентської аудиторії як суб'єктів навчальної діяльності.

Ключові слова: методичний прийом, вид діяльності, аналіз, епічний твір, шкільний аналіз, шкільний аналіз епічного твору, лекція, діяльність, студент.

Процес формування сучасного творчого, креативного майбутнього вчителя-словесника відбувається під час аудиторного навчання на лекціях і лабораторно-практичних заняттях. Виконуючи різноманітні завдання, вони вчаться орієнтуватися в інформаційному просторі, нестандартно підходити до розв'язання проблемних ситуацій, адаптуватися до будь-яких навчальних ситуацій та обставин. Так, опановуючи методику шкільного аналізу епічних творів, студенти-філологи практично застосовують як традиційні, так і новаторські методичні прийоми й види навчальної діяльності.

Мета статті – обґрунтувати доцільність застосування запропонованих прийомів і видів навчальної діяльності, які можна використати на заняттях з методики викладання зарубіжної літератури в закладах вищої освіти в процесі навчання студентів методики шкільного аналізу епічних творів.

У методичній науці проблемі класифікації методів, прийомів і видів навчальної діяльності присвячено низку наукових розвідок (Н. Волошина, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, Б. Степанишин, Г. Токмань та ін.), у яких обґрунтовано доцільність їх використання на уроках зарубіжної та української літератур, розроблено зразки практичних завдань, запропоновано різні підходи до вивчення програмових творів. У наукових статтях А. Вітченка, Г. Островської, Я. Ружевиц, Л. Удовиченко та ін. запропоновано авторські прийоми й види роботи над різножанровими творами зарубіжної літератури, наведено приклади їх використання на уроках.

У науковій статті описуємо найбільш доцільні прийоми й види навчальної діяльності студентів на лекціях, які будуть ефективними під час текстуального вивчення епічних творів. Заперечуючи пасивний характер академічної лекції, пропонуємо організувати роботу творчих груп – найбільш активних студентів, готових до продуктивної співпраці з викладачем-лектором, які виконуватимуть випереджальні завдання. Мета їхньої діяльності – викликати інтерес студентів до теоретичного проблемного матеріалу, який буде репрезентовано викладачем [1].

Прикладами випереджальних завдань можуть бути такі:

- підбір крилатих висловів, цитатного матеріалу провідних учених-літературознавців, методистів, учителів про специфіку індивідуального стилю майстра художнього слова з метою сконцентрувати увагу студентів на важливості аналізу твору;
- створення «калейдоскопу» афоризмів відомих учених про особливості розгляду різножанрових епічних творів;
- створення асоціативного ланцюжка на задану тему в результаті опрацювання довідникової літератури.

Розв'язання таких завдань на початку лекції буде ефективним, оскільки студенти-філологи матимуть змогу зрозуміти, що під час аналізу, крім усвідомлення змісту прочитаного твору, важливим моментом буде дотримання нерозривної єдності «письменник-художній твір-читач».

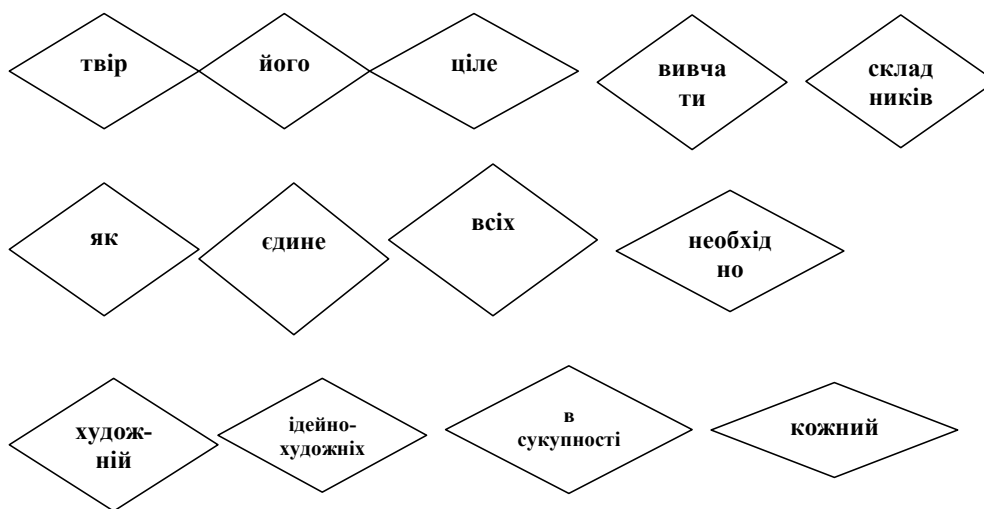
Студентам, які оцінювали результати випереджальної діяльності творчих груп, можна запропонувати дати ґрунтовні відповіді на поставлені запитання. Доцільним буде проведення пошукової бесіди, яка міститиме такі орієнтовні запитання:

– Подумайте, чому студенти творчих груп дібрали цитатний матеріал у логічно правильному розташуванні?

– Чому в афористичних фразах про митців світової літератури зацентровано увагу на новаторстві творчого методу й нічого не зазначено про конкретний програмовий епічний твір?

– Як ви вважаєте, які слова-синоніми більш точно передають значення слова «аналіз»?

Важливим прийомом емоційного налаштування студентів на роботу, на нашу думку, буде проведення роботи з епіграфом. Доречним є використання методичного прийому «Евристична головоломка». Студенти повинні розташувати в правильному порядку ті слова і словосполучення, які вони бачать на екрані. Ми пропонуємо використовувати фрази відомих науковців про аналіз художнього твору. Наприклад, як один із варіантів можна запропонувати вислів Івана Бровка: «Кожний художній твір необхідно вивчати як єдине ціле, у сукупності всіх його ідейно-художніх складників».



Після виконаної роботи з метою усвідомлення доцільності дібраного епіграфу студентам варто запропонувати відповіді на декілька проблемних запитань. Орієнтовними можуть бути такі:

– Поясніть зміст фрази «аналіз художнього твору в єдності змісту й форми»?

– Які ви знаєте структурні елементи епічного твору?

– Розтлумачте зміст висловлювання. Свою думку обґрунтуйте.

– Як ви гадаєте, які питання будуть розкриті під час лекції?

З метою узагальнення об'ємного теоретичного матеріалу про терміносполуку «літературознавчий аналіз художнього твору» в літературознавчій і методичній науках доцільним буде колективне створення опорної таблиці.

За допомогою бесіди-повторення можна перевірити рівень засвоєння студентами лекційного матеріалу про традиційні та інноваційні види літературознавчого аналізу:

– Які види літературознавчого аналізу становлять методологічну основу шкільного аналізу художнього твору?

– У чому полягає специфіка лінгвістичного та філологічного аналізів?

– Поясніть складність інтертекстуального аналізу.

– Обґрунтуйте, чому компаративний аналіз у сучасній методиці вивчення художніх творів є одним із найбільш популярних.

Отже, використання запропонованих методичних прийомів і видів роботи буде результативним, оскільки:

– відбудеться психологічне налаштування майбутніх словесників на продуктивну діяльність під час лекції; виникнення інтересу до невідомого теоретичного матеріалу, прагнення пізнавати нове, активно включатися до наукового пошуку, практично виконувати різноманітні завдання, бажання відшукувати консенсусні рішення;

– будуть сформовані початкові методичні уміння та навички організації роботи, яка передусе вивченню конкретної теми, оскільки в майбутній професійній діяльності використання запропонованих прийомів і видів діяльності буде постійним.

З метою усвідомлення студентами нерозривного взаємозв'язку категорій змісту й форми акумулюємо до їх наочної репрезентації у вигляді результату проєктної діяльності. Так, студентам творчих груп можна запропонувати представити такі роботи:

КОНЦЕПЦІЇ НАУКОВЦІВ

| Концепція “діалогічного характеру аналізу твору” | Концепція “тексту” | Концепція “єдності змісту й форми” | Концепція “структури художнього тексту” | Концепція “рецептивної поетики” | Концепція “цілісного аналізу художнього твору” |
|----------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|
| О. Білецький, М. Бахтін, О. Потебня | М. Бахтін, М. Гіршман | М. Бахтін, М. Гіршман, Є. Фесенко, А. Ткаченко | Ю. Лотман, І. Ільїн | Г. Ключек | А. Андреев, А. Ткаченко, Є. Фесенко, В. Чергов, В. Марко |
| У процесі аналізу має відбуватися діалог між твором і читачем, між читачем та автором. | Художній твір – це складна система, яка в основному реалізується завдяки тому, хто її тлумачить. | Під час аналізу варто враховувати як змістові, так і формальні чинники, не порушуючи єдності художнього твору. | Художній твір – цілісне й самодостатнє літературне явище | Художній текст – це спеціально організоване явище смислового впливу на читача | Художній твір потрібно розглядати в системній сукупності |

- мультимедійна презентація на задану тематику;
- рекламний проєкт на означену тему чи проблему;
- літературний бук трейлер, постер тощо.

Участь студентів у створенні власного освітнього продукту сприятиме активізації навчальної діяльності, формуватиме вміння правильного вибору основного або важливого матеріалу із загалу інформації. З пасивних реципієнтів готових знань вони матимуть можливість стати активними співучасниками освітнього процесу, активно включатимуться в спільний науковий пошук [2].

Після перегляду й аналізу презентованих авторських проєктів доцільним буде застосування прийому «фестон питань». Викладач-лектор заздалегідь продумує систему проблемно-пошукових запитань. Даючи відповіді на них, майбутні філологи мають чітко зрозуміти зв'язок між методикою викладання зарубіжної літератури та історією зарубіжної літератури.

Студенти проявляють особливу активність під час створення й розв'язання на лекціях різних педагогічних ситуацій, які безпосередньо стосуються тем лекцій. Одним із варіантів може бути такий. Викладач-лектор зачитує фразу, яку в сьогоденні можна часто почути з вуст молоді: «Сьогодні можна сформулювати дуже високий рівень інтелекту й культури за допомогою Інтернету, відео, кіно. Вони містять усі елементи, необхідні для цього. Навіщо потрібно читати великі за обсягом класичні твори, а тоді ще й розглядати їх. Можна прочитати, скласти свою думку про них і вже через короткий час просто забути».

Студенти, уявляючи себе учителями-словесниками, усі зусилля мають спрямувати на спростування даної тези. Допоможуть дискусійні запитання такого змісту:

- Чи погоджуєтесь ви з такою тезою? Обґрунтуйте.
- Яку відповідь ви дасте своїм учням? Які аргументи наведете?

– Як ви мотивуєте те, що прочитати твір – це лише початок, а без його аналізу не буде логічного завершення – отримання естетичної насолоди від прочитання [1]?

Узагальнювати теоретичний матеріал на лекції потрібно за допомогою різноманітних методичних прийомів. Об'ємний матеріал, який стосується аналізу епічного твору, можна сконцентрувати в узагальнювальну схему-опору, яка може мати такий вигляд.

Ефективність застосування методичних прийомів шкільного аналізу епічних творів буде забезпечена доведенням зв'язку між методикою викладання зарубіжної літератури та історії зарубіжної літератури, створенням атмосфери, наближеної до шкільних реалій. Тому можна запропонувати перегляд відео фрагменту будь-якого уроку, передбаченого чинними програмами, для текстуального вивчення з подальшим його методичним коментарем за допомогою контрольно-корекційної бесіди:

– Назвіть та охарактеризуйте всі прийоми аналізу епічного твору, використані вчителем-словесником на уроці.

- Які прийоми методу творчого читання були репрезентовані на занятті?

– Чому прийом повторного перечитування ключових епізодів епічного твору є важливим для подальшої роботи над характеристикою образу-персонажа?

- Яку роль у визначенні ідейно-тематичного змісту твору відіграє прийом коментованого читання?

– Чому, працюючи над визначенням домінуючих проблем епічного твору, учитель-словесник застосовує прийом прогнозованого читання (читання із зупинками)?

– Як ви вважаєте, чи потрібно в процесі шкільного аналізу епічного твору проводити міжмистецькі паралелі? Чи сприятиме це поглибленій роботі над змістом епічного твору?

– Подумайте, чи варто враховувати етнокультурні компоненти під час аналізу епічного твору загалом або характеристики персонажа?

– Обґрунтуйте, чи були доцільними окреслені прийоми аналізу епічного твору?

– Які ваші пропозиції щодо вдосконалення використання прийомів аналізу епічного твору?

Перегляд відеофрагменту відповідно до теми лекційного заняття дав змогу активізувати практичну зорієнтованість майбутніх словесників, зробити акцент на проблемних моментах аналізу епічного твору, сприяв поєднанню теорії з практикою.

Наприкінці лекційного заняття можна використати прийом «літературне занурення», мета якого – мобілізувати творчий потенціал молоді, націлити студентську аудиторію на активне висловлення та доведення власних альтернативних точок зору. Студенти «зануряться» в афористичні висловлювання відомого бразильського письменника Пауло Коельйо з повісті «Алхімік», учитимуться проводити методичні паралелі між авторським глумаченням психології людського життя й роботою вчителя над аналізом художнього твору, спробують адаптувати їх до сучасних реалій вивчення художнього твору в школі.

– «Лиш одна річ заважає здійсненню мрії – страх перед поразкою... Людські серця такі вже є. Бояться здійснити свої найбільші мрії, бо журяться, що їх не заслужили або не здатні досягти».

– «Кожного з нас чекає свій скарб».

– «Не виходить? Тоді – спробуй ще раз!» [1].

Отже, запропоновані методичні прийоми й види навчальної діяльності можна застосовувати під час проведення лекційних занять з методики викладання зарубіжної літератури. Вони сприятимуть налагодженню професійної взаємодії викладача зі студентами, формуванню вмінь конструктивно вирішувати поставлені завдання, долати методичні перешкоди, розв'язувати педагогічні ситуації.

Висновки. Запропоновані новаторські прийоми й види навчальної діяльності студентів поступово інтегруватимуть знання, уміння та навички студентів у комплексне особистісне утворення на основі новітніх досягнень літературознавства, історії зарубіжної літератури та методики викладання зарубіжної літератури, сприятимуть розвитку креативності, нестандартності мислення, здатності до встановлення асоціативних зв'язків між явищами, предметами, художніми творами, проведення аналогій, обґрунтованому доведенню власної конструктивної точки зору. Лекційні стратегії, зорієнтовані на продуктивну взаємодію викладача-лектора і студентської аудиторії як суб'єктів навчальної діяльності, сприятимуть формуванню міцних теоретичних знань із фахових предметів з метою їх подальшого практичного застосування, збудженню професійного інтересу до обраного педагогічного фаху, підвищенню рівня методичної підготовки.

Використана література:

1. Гричаник Н. І. Методика навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічних творів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. 363 с. URL: elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32302/1/.
2. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

References:

1. Hrychanyk N. I. (2020) *Metodyka navchannia maibutnikh uchyteliv zarubizhnoi literatury shkilnoho analizu epichnykh tvoriv* [Methods of teaching future teachers of foreign literature school analysis of epic works] : dys. kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv. 363 s. [in Ukrainian].
2. Machynska N. I., Stelmakh S. S. (2012) *Suchasni formy orhanizatsii navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli* [Modern forms of organization of the educational process in higher education] Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. 180 s. [in Ukrainian].

Hrychanyk N. I. Methodological techniques of student training in school analysis of epic works

The article provides effective techniques and types of students' activity in teaching school analysis of epic works to help intending teachers of literature to master the Teaching Methods in Higher Educational Establishments.

The importance of the active attitude of philologists to the lecture is substantiated in the article. A number of traditional and innovative techniques and types of educational activity are suggested, in the process of which intending teachers can become not the indifferent spectator, but active participants during the educational process. Extensive coverage is given to creating a "kaleidoscope" of the famous scientists' quotes that deal with the analyzing of a literary work, solving heuristic brain-teasers, demonstrating advertisement projects with a definite subject, creating book trailers especially for the piece of work. Involving in the project activity helped to stimulate and strengthen students' positive motivation to learn, enhance research way of thinking, make a conscious and creative choice among alternative materials from the general information, and take initiatives for designing of theoretical material. Accordingly, they become not passive recipients of ready-made knowledge, but subjects of learning, who closely involved in collaborating scientific research.

The important role of different types of discussions (problem-searching, checking and correcting, heuristic discussion, repeating), by which the level of students' awareness of theoretical material about the types of literary analysis, school analysis in general and epic analysis in particular, was checked.

Gradually the suggested innovative techniques and types of students' activity integrated students' knowledge, skills and abilities into an integral personal form, based on the latest achievements of Literature Studies and Methods of Teaching Foreign Literature. They also contributed to developing critical thinking, ability to associate, make analogies, give sound reasons for own point of view. Thus, the suggested techniques and types of educational activity were focused on the active interaction of the lecturer and the student audience as the subjects of educational activity.

Key words: *methodical technique, type of activity, analysis, epic work, school analysis, school analysis of epic work, lecture, activity, student.*

УДК 378:7.071.2:780.616.432

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.22>

Грінченко А. М., Мамикіна А. І.

ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ МУЗИКАНТА-ПІАНІСТА

Статтю присвячено дослідженню феномену “мислення музиканта-піаніста” – майбутнього вчителя музичного мистецтва, його сутності та функціонуванню у виконавсько-інтерпретаційному процесі музиканта під час фортепіанної підготовки. Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність поняття “професійне мислення музиканта-піаніста” та доцільність його розвитку в майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі навчання гри на фортепіано. Використано загальнонаукові принципи систематизації та узагальнення, що спрямовані на виявлення логічних зв'язків, загальних ознак та властивостей у визначенні поняття “мислення”. Розглянуто індивідуальні властивості мислення (самостійність, гнучкість, швидкість, широта, глибина, методичність, критичність) у контексті музично-виконавського процесу. Визначено інтегровану психічну основу мислення та функціонування процесів: сприйняття, пам'яті, уваги, уявлення в оперуванні музичною інформацією. Виявлено рефлексивний принцип мислення під час гри на фортепіано як відрефлексований комплекс-процес, спрямований на художню (знаю), технічну (знаю як), особистісну (знаю навіщо) самореалізацію. Визначено особливості розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення) в інтерпретаційно-виконавському процесі музиканта. Проаналізовано основні засади трактування поняття “музичне мислення” та “музично-виконавське мислення” українськими та зарубіжними вченими, виявлено специфіку та складники музичного мислення, що впливають на інтерпретаційний процес музиканта. Розкрито аналітичний підхід в обробленні нотного тексту і розумінні художньо-сміслового осягнення музичної інформації. Враховуючи специфіку музично-виконавської діяльності майбутнього фахівця, професійне мислення майбутнього музиканта-піаніста – це особистісне інтегроване утворення, яке об'єднує різні аспекти фахового мислення музиканта: слухове, смислове, образне, музично-інтонаційне, виконавське; та має спрямованість на вирішення практичних музично-професійних завдань під час інтерпретації музичних творів.

Ключові слова: мислення, професійне мислення, музичне мислення, музично-виконавське мислення, вчитель-піаніст, виконавський процес, рефлексія, інтерпретація.

Освітній процес сьогодення налаштований на конкретизацію щодо отриманих знань, умінь, навичок та їх функціональну спрямованість на результат професійної діяльності. Галузь музичного мистецтва не є винятком. Професійне становлення майбутнього здобувача музичного мистецтва залежить не тільки від чинників освітнього процесу, але й від індивідуальних здібностей самого здобувача, а саме здатності до розумової діяльності. Наявність різнохарактерного загального та фахового пізнання сприяє розвитку та результативності професійного мислення. Отже, важливим аспектом у навчанні гри на фортепіано для майбутнього вчителя є систематичне збагачення музичного тезауруса шляхом накопичення піаністичного репертуару. Крім цього, пізнавальні можливості має і формує у виконавців сам інструмент. На думку Г. Нейгауза, “фортепіано – самий інтелектуальний інструмент, який не володіє чуттєвістю інших інструментів, <...> для повного розкриття всіх його багатючих можливостей <...> потрібно, щоб в уяві виконавця перебували більш чуттєві й конкретні звукові образи, всі реальні різноманітні тембри і фарби, втілені у звуці людського голосу і всіх на світі інструментів” [14, с. 63]. Для майбутнього вчителя-піаніста сформованість професійного мислення дозволяє самостійно і творчо опрацьовувати музичні твори, таким чином, реалізовувати свій розумовий потенціал у власній професійній діяльності.

Проблема феномену “мислення” висвітлюється в наукових роботах з філософії, психології, педагогіки; музичне мислення є апіорним у музичній психології і педагогіці, музикознавстві, культурології, виконавстві.

Аналіз наукової літератури свідчить про ґрунтовне дослідження поняття “музичне мислення” як самостійного виду, його специфіки і особливостей формування (М. Арановський, А. Сохор, Ю. Тюлін, Ю. Холопов і др.). Музичне мислення розглядається з різних наукових позицій, а саме: історичного становлення і розвитку (Б. Асаф'єв, В. Медушевський, Г. Ріман); у культурологічному контексті (В. Медушевський,